

ELS PERSONATGES SECUNDARIS EN EL *TIRANT LO BLANC* I EN L'*AMADÍS DE GAULA*

JOAN IGNASI SORIANO ASENSIO

ABSTRACT

This article proposes a comparative study about the secondary characters of the two knightly works *Tirant lo Blanc* and *Amadís de Gaula*, belonging to the Catalan and Castilian literature respectively. Thus, we try to confront them in a face to face that reveals the differences and the similarities in the treatment that their characters receive on the part of both authors. So then, we will depart, on the one hand, from the near relation that they have with the protagonists —the knight and his loved princess—; whereas, on the other hand, also we will bear in mind the parallelism that they could offer us to determine, considered all, their actions and interventions in the plot of the novels and in the development of the heroes, both in the loving issue and in the military and politician one. Finally, the study and the comparison of all these elements will help us to extract a series of functions with which we will determine some prototypes of secondary characters while we will highlight the divergences and the connections that present us both stories.

I. INTRODUCCIÓ

Els personatges d'una història són els fils que mouen l'argument fins al punt d'esdevenir el motor que dirigeix i que fa avançar la trama en una direcció o en una altra. Això ho sabia molt bé el valencià Joanot Martorell, autor de la magnífica novel·la cavalleresca en llengua catalana *Tirant lo Blanc*, i el medinès Garcí Rodríguez de Montalvo, escriptor de la darrera refosa del mite folklòric de l'*Amadís de Gaula* i responsable que ens haja pervingut fins als nostres dies. Ara bé, de personatges, en trobem de molts tipus diferents: hi ha els protagonistes sobre els quals gira l'acció principal, hi ha els personatges secundaris que condimenten la trajectòria dels anteriors, els personatges episòdics i, en darrer lloc, els antagonistes, encarregats de posar totes les traves possibles perquè l'heroi cresca en fama, saviesa i força.

Així, doncs, el que pretenem abordar en aquest estudi és una comparació literària entre els personatges secundaris de les dues obres ans esmentades; un cara a cara que ens revele les diferències i les concomitàncies en el tractament que reben per part dels diferents autors. D'aquesta manera, l'objectiu que ens proposem serà, en primer lloc, establir una nòmina dels principals personatges secundaris d'ambdues obres i justificar-la segons uns criteris de definició i de selecció que explicitem tot seguit. Posteriorment, passarem a la caracterització pròpiament dita dels personatges que haurem exposat, tot relacionant-los amb els protagonistes i contrastant-los en les dues històries. Finalment, això

ens conduirà al punt que més ens interessa: establir quina funció desenvolupen en les respectives obres cavalleresques i esbrinar si se'n deriven, o no, uns esquemes o patrons comuns.

2. CONCEPTE DE SECUNDARIS I DE SELECCIÓ DELS PERSONATGES

Primerament, el que interessa és deixar clar a la bestreta què entenem per secundaris, de manera que puguem avançar en la tria dels personatges. Així, considerem personatges secundaris aquells que no són els protagonistes principals (els cavallers i les seues enamorades) i, encara més, que formen part de la seva òrbita més immediata. Aquest esdevindria el primer criteri a tenir en compte. Posteriorment, i en segona instància, com que en el vast volum de pàgines que conformen l'obra martorellana se succeeixen molts més noms que en l'*Amadís*, també hem fet la tria ateses aquelles figures que, d'una manera o d'una altra, pogueren compartir més trets en ambdues obres, amb la intenció d'analitzar-ne els paral·lelismes i veure en què s'assemblen i en què divergeixen.

Així, doncs, el resultat que hem obtingut es troba present en la taula que oferim a continuació, amb els personatges equivalents en les dues novel·les que hem emparellat per a l'estudi:

<i>Tirant lo Blanc</i>	↔	<i>Amadís de Gaula</i>
Diafebus		Gandalín + Agrajes
Emperador de Constantinoble		Rei Lisuarte
Estefania + Plaerdemavida		Doncella de Dinamarca + Mabilia
Guillem de Varoic (comte-cavaller i ermità)		Rei Perión de Gaula (cavaller) + Andalod i Nasciano (ermitans)
Agnès + Maragdina		Briolanja

3. CARACTERITZACIÓ I ANÀLISI COMPARATIVA DELS PERSONATGES

3.1. Els companys dels herois protagonistes

Diafebus

Entre els personatges més propers als protagonistes, trobem, en primera instància, Diafebus, cosí de Tirant —de llinatge Roca Salada— i company del jove bretó, no sols en afers bèl·lics, sinó també en la gran aventura amorosa. D'entrada, ens adonem que no se'ns presenta, en cap moment, com el seu escuder, sinó com un cavaller de la mateixa categoria que Tirant i el més proper en virtuts i valentia. De fet, tots dos s'encaminen junts a la cort del rei d'Anglaterra amb altres joves escuders per a ser armats cavallers i iniciar l'aventura de la seua vida. Amb tot, i ja en l'esmentada cort, Tirant es desmarca notablement, però mai serà abandonat pel seu cosí, el qual, així, farà grans favors al jove heroi.

Primerament, actua com a testimoni de les gestes de Tirant essent cavaller novell en la cort del rei d'Anglaterra per a esdevenir, acte seguit, el narrador d'aquestes gestes a Guillem de Varoic, tot promocionant el valuós esdevenidor que, sens dubte, es guanyaria el jove (cap. 57-84).¹ Aquesta seria una constant en l'obra, ja que mentre Tirant és a fora combatent els enemics al llarg del servei prestat a Constantinoble, Diafebus serà l'encarregat de portar les noves al palau com a testimoni directe de les proeses de l'heroi.

A més d'això, Diafebus també farà costat a Tirant en les qüestions sentimentals, com ja es podia intuir pel fet de ser el primer coneixedor del gran mal d'amor que contragué el protagonista només arribar a l'Imperi grec (cap. 118). Així és, a partir d'aquest moment, aconsellarà Tirant en els moments més difícils i serà missatger entre el seu amic i la princesa per a tractar d'assossegar aquesta relació tan entrebancada.

Considerat tot, i després del gran servei prestat, Diafebus no es queda amb les mans buides, sinó que és guardonat amb el ducat de Macedònia i amb la correspondència de la seua estimada Estefania (cap. 219-222). Ambdós premis en què la intervenció de Tirant per aconseguir-los i complaure'l esdevé clau.

D'aquesta xicoteta anàlisi de Diafebus ens servim per a encarar la comparació amb els seus corresponents en l'*Amadís*.

Gandalín

Així, doncs, i al nostre entendre, la figura que acabem de comentar vindria encarnada en l'obra de Montalvo per Gandalín i Agrajes, és a dir, Diafebus es podria desglossar en aquests dos personatges amb les seues semblances i diferències, és clar.

¹ Les referències que fem a capítols, fragments i citacions del *Tirant* remetem a l'edició de Hauf (Martorell).

D'aquesta manera, el que primer ens crida l'atenció és que Gandalín aconsegueix al final de la història el que Diafebus guanya al començament: ser armat cavaller. Per tant, això condicionarà substancialment algunes qüestions, sobretot les de caire militar. En són exemples el fet que Gandalín no fa grans proeses bèl·liques amb Amadís, sinó que es dedica a fer-li costat i a dur a terme encàrrecs —tot i que això no llevarà alguna xicoteta intervenció en què demostra que té habilitats com ara quan mata una geganta, Andandona (III, 68)—.² Dit d'una altra manera, porta a terme accions pròpies d'un escuder fidel que és el que li pertoca en la història, ja que el paper de segons millors guerrers està reservat a Agrajes i als germans d'Amadís (Galaor i Florestán).

Tot i això, Gandalín experimenta una gran evolució des del començament de les aventures amb Amadís com a acompanyant fins a la batalla final en què demana al seu heroi que l'arme cavaller perquè desitja lluitar al seu costat en la guerra més decisiva de totes (IV, 109). Una batalla en què no dubtarà ni un moment a arriscar-se per ajudar el seu germà de criança.

Ara bé, malgrat la superioritat de Diafebus respecte de Gandalín en força i destresa, no ho serà pas en la vessant de suport com a fidelíssim conseller amorós. De fet, des del primer moment en què Oriana i Amadís es manifesten el seu amor, Gandalín sempre els farà costat i no debades mantindrà una bona relació amb la princesa de Lisuarte, cosa que afavorirà el bescanvi d'informació i estats d'ànim, en el menor de les rellevàncies, i en la transmissió de grans entjocs entre la parella d'amadors.

El paper de contador de les gestes també el recull el polifacètic Gandalín com ocorre quan Amadís venç el monstruós Endriago (III, 73-74), on actuarà com a testimoni per a contar a la resta el que ha succeït.

Pel que fa a la recompensa final per part de l'heroi, és molt menor si es compara amb Diafebus, ja que l'únic que aconsegueix és ser armat cavaller per Amadís i per desig previ de Gandalín mateix. Perquè sembla que en les festes finals en què Amadís reparteix terres i dones a tort i a dret als qui l'han ajudat, s'oblida del seu escuder, que li ha estat com una ombra en tota la història i l'ha servit en tot. La qual cosa ens obliga a pensar que el motiu pel qual Amadís no li concedeix cap més premi és que, recent armat cavaller, el novell Gandalín ha de constituir-se en els preceptes de l'orde de cavalleria i eixir a la cerca d'aventures —com si no n'haguera tingut ja prou!— perquè esdevinga un vertader cavaller errant.

² D'igual manera, quan remetem a capítols, fragments o cites de l'*Amadís*, ho farem segons l'edició de Cacho Bleuca (Rodríguez de Montalvo). Així mateix, els primers números —en romans— que apareixen en el parèntesi fan referència a un dels quatre llibres en què es divideix l'obra, mentre que els segons —en numeració aràbiga— remetem al capítol concret del total de l'obra. A més, en les citacions, indicarem també la pàgina d'on procedeix la referència.

Agrajes

És el fill del rei Languines d'Escòcia, germà de Mabilia³ i cosí d'Amadís (igual que ho és Diafebus de Tirant, notem ací un altre paralelisme). Agrajes coneix el protagonista des de ben xicotet, quan sa mare, la reina d'Escòcia, s'endugué Amadís, i per extensió Gandalín, per a educar-los (I, 3). Així, Agrajes i Amadís ja es coneixien per haver compartit educació, tot i que cadascú inicia el seu propi camí com a cavaller errant fins que, en una de les primeres eixides d'Amadís (I, 8), es retroben i ja esdevindran companys d'aventures fins al final de la història.

Pel que fa al tractament que rep aquest personatge, direm que presenta una actitud ferma i poc condicionant o influenciable, que és el que, precisament, falta a Amadís. De fet, Agrajes aconsellarà l'heroi i no tindrà cap mirament a retraure-li accions i a posar-se en contra d'alguna decisió en moments determinats. En citem un parell: es mostra a favor de la guerra contra el rei Lisuarte després d'haver-los traït (IV, 98), una batalla que Amadís volia evitar; o bé quan, una vegada s'ha aconseguit la pau final, i el rei el vol saludar, s'hi nega i només hi accedeix (això sí, amb molta mesura) perquè Amadís li ho prega. Vegem-ho en les pròpies paraules d'Agrajes (IV, 117):

— Mi señor cormano, ya sabéis vos que mi saña ni plazer no ha de durar más de quanto vuestra voluntad fuere; y este acorro que havéis fecho a este Rey quiera Dios que os sea mejor gradeçido que los passados, que no fueron pocos. Pero entiendo que la pérdida y el daño sobre él ha venido, que assí ha plazido a Dios que sea, porque su mal conocimiento lo mereçia; y assí le acaecerá adelante si no muda su condición. Y pues vos plaze que le vea, hágase. (1542)

Aquesta seria una actitud que caldria destacar, ja que és dels pocs que retrau coses al protagonista (si bé acaba acceptant les seues decisions), de la mateixa manera que ocorre en el *Tirant* amb Diafebus, que també fa els seus amonestaments a l'heroi.

D'altra banda, direm que Agrajes s'equipara al mateix protagonista en termes amorosos i, tot i que és superat, es demostra que és el segon amor més sincer de la història en passar la primera prova màgica de l'Ínsula Firme en què veié escrit el seu nom a les columnes del lleial amador (II, 44), però no superà, això sí, la de valentia, que només aconseguí Amadís.

Així mateix, és un personatge que mostra una evolució constant alhora que Amadís i Gandalín al llarg de les diverses aventures i batalles; una evolució, això sí, aparentment menys marcada a causa de la seua maduresa inicial com a cavaller. Finalment, destaquem que Agrajes, com Diafebus, tampoc se'n va amb les mans buides, ja que és un dels principals agraciats en el repartiment de terres i dones en les celebracions finals (IV, 120).

³ Més avant veurem qui és més detalladament, ja que la tractem també en l'estudi. Vegeu l'apartat 3.3.

3.2. L'emperador de Constantinoble vs. el rei Lisuarte: la destresa reial qüestionada

D'entrada, recordem que l'emperador de Constantinoble és el senyor de la cort a la qual entra a servir Tirant lo Blanc com a requeriment militar per a fer front a la invasió del Soldà i del Gran Turc. És, a més, gràcies a aquest context, que el jove bretó esdevindrà el millor cavaller del món i trobarà la seua estimada. Així, aquest és l'esquema que es repeteix, si fa no fa, en el cas d'Amadís i el rei Lisuarte de la Gran Bretanya, si bé el Doncel del Mar⁴ entra a servir-lo perquè Oriana, la seua amada, i la resta de donzelles així li ho preguen.

Quant a la recompensa que l'emperador grec ofereix a Tirant per les conseqüents batalles guanyades no es fa esperar i el nomena —tot i que per necessitat i interès— capità de l'exèrcit; això sí, més tard li donarà terres i el voldrà condecorar amb el títol de gran conestable, que Tirant rebutja per a oferir-lo al seu cosí Diafebus (cap. 161). Per la seua banda, Lisuarte, en lloc d'anar premiant les gestes que Amadís feia en el seu honor, el que li regala són un munt de problemes i maldecaps militars, el colofó dels quals és una desavinença molt gran i una guerra cruenta.

D'altra banda, ambdós monarques coincideixen en altres aspectes, com ara el fet de ser els progenitors de les princeses que enamoren els joves cavallers i per qui combatran incansablement. Pel que fa a la relació que, precisament, mantenen amb les seues respectives filles, hem de dir que en moments determinats li les demanen com a mullers; concretament, a l'emperador de Constantinoble el Soldà demana la mà de Carmesina (cap. 178), mentre que al rei Lisuarte li la demanarà l'emperador de Roma, Patín (II, 47). El primer, és a dir, l'emperador grec, rebutja la petició, cosa que no ens ha d'estranyar a causa de la guerra incessant de la cristiandat contra els turcs en què es troba immers. En canvi, el rei Lisuarte resol entregar Oriana, malgrat l'oposició d'ella i de tota la cort, per interessos polítics —no la concedeix a un qualsevol, sinó al mateix emperador de Roma!—. Amb tot, i per si de cas, Rodríguez de Montalvo ja s'encarrega de deixar-nos clar que açò de concedir la filla és una constant que respon, únicament, a una manca de seny del rei que acaba per lliurar-la fins i tot al seu enemic per a pagar una promesa que no va complir (I, 34).⁵ No es pot caure més baix.

I què dir quan uns envejosos, que a penes ixen en la història, fan creure al rei Lisuarte que Amadís el traïx. Unes mentides que el rei es creu a la primera (II, 62), després dels grans serveis que li ha prestat el cavaller. En definitiva, tot açò no fa sinó palesar la manca d'aptitud amb què es presenta el rei Lisuarte, que s'endú la palma amb gestions tan nefastes que farà posar en perill la vida

⁴ Nom que rep Amadís abans de descobrir-se la seua vertadera identitat (I, 9). Vegeu la nota 8.

⁵ Vegeu la nota 6.

de sa filla i la seua pròpia en tan sols un capítol (I, 34).⁶ Això sí que és una proesa.

Finalment, i una vegada arribada la pau, els dos reis fan entrega al cavaller del premi per excel·lència: la mà de la seua filla com a recompensa pels serveis prestats (i el que això implica: imperi, el títol de Cèsar, poders...). Finalment, també coincideixen en què cap dels dos no gaudirà de la pau que tant ha costat d'aconseguir, ja que, d'una banda, l'emperador de Constantinoble morirà a causa dels disgustos de la mort de Tirant i l'agonia de sa filla (cap. 477), mentre que, de l'altra, Lisuarte serà raptat per uns desconeguts (IV, 133).

Vist tot això, si parlem de la interpretació que s'extrau del tractament dels reis, direm que, d'una banda, coincideixen en la ridiculització que se'n fa (perquè tots dos són negats per a les gestions tant militars com cortesanes), però en divergeixen quant als motius. Així és: en el *Tirant* hi ha una crítica soterrada enfront de les monarquies europees amb què es valida l'acció de la cavalleria per sobre de la reialesa. En canvi, en l'*Amadís* la monarquia és un bastó de suport per al progrés de l'heroi en què el cavaller demostra unes virtuts de les quals fins i tot el rei en queda per sota, però ja exempt del component crític que fa Martorell.

3.3. Les confidents de les princeses

Estefania

D'amigues donzelles i conselleres de les princeses, en trobem un parell a destacar en cada obra. En primer lloc, parlem d'Estefania, cosina segona i mà dreta de Carmesina, que apareix en escena poc després que ella en l'arribada de Tirant a l'Imperi grec i que pren rellevància en els primers acostaments a la princesa (cap. 119); a més, comparteix amb la parella protagonista un dels moments més eròtics de la novel·la en el famós passatge de les «bodes sordes» (cap. 162-163).

Estefania és un dels personatges que més demostra la seua evolució, i ben prompte deixarà de ser una acompanyant de Carmesina per a esdevenir la protagonista d'una de les històries d'amor de la novel·la amb més passió de totes de la mà de Diafebus. A partir d'aquest moment, començarà a deixar més de banda l'ajuda sentimental a la parella protagonista (tot i que mai l'abandonarà) per a dedicar-se a la seua pròpia aventura amorosa amb què esdevindrà, al final, la duquessa de Macedònia (cap. 222). Plaerdemavida hereta, així, la funció de consellera.

⁶ Ens referim al moment en què els pares d'Oriana accepten una corona i un mantell luxosos a uns desconeguts que arriben a la seua cort amb la condició que els ho tornen en les corts que properament se celebrarien a Londres, ja que, si no ho feien, els haurien de donar a canvi allò que demanarien. Era una trampa. Els feren desaparèixer els objectes i en les corts esmentades hagueren de lliurar la filla com a moneda de canvi. Arcaláus se l'endugué i, després d'haver-la lliurat, el rei se'n penedí i isqué a buscar-la. Finalment, ell també és segrestat.

Plaerdemavida

És una donzella de Carmesina que entra en joc a requeriment de la princesa quan ja no té al seu costat Estefania. És per això que, com ja ens avançava Font i Prades (1993), la princesa necessita tenir algú que l'ajude en el seu patiment amorós i no dubta ni un moment a buscar-se una altra donzella per a aquest afer (cap. 129):

La princessa stava ab inextimable congoixa com vehia que Stephania no tornava per recitar-li noves de Tirant. E no podent-ho més comportar, cridà una donzella sua qui havia nom Plaerdemavida, e pres un drap e posà'l-se sobre lo cap perquè no fos coneguda, e devallà per la escala de l'ort e, uberta la porta de l'ort, passà en la casa hon era Tirant, que per negú no fon vista. (536)

Efectivament, el passatge no pot resultar més clar. Plaerdemavida succeeix Estefania (tot i que no completament, ja que la primera donzella no se'n desentendrà mai del tot), i ho fa com a primera instigadora i alcavota de la relació entre Carmesina i Tirant. Val a dir que no sols en pren la primera possessió, sinó que posarà tota la seua voluntat per aconseguir els avanços més grans en la relació i no li importarà crear les situacions més atrevides entre els dos amants, si amb això aconsegueix el seu objectiu.

Aquestes són les dues donzelles conselleres de la princesa que són encarnades en l'*Amadís* per la Doncella de Dinamarca i Mabilia, amb les seues similituds i les seues diferències. Vegem-ho.

Doncella de Dinamarca

És la donzella de més confiança d'Oriana i qui sempre l'acompanya. Mai l'abandonarà, fins i tot serà amb ella quan la seua senyora és entregada a l'enemic per a pagar un descuit comès pels seus pares.⁷ També notem la seua importància perquè actua en moments tan rellevants com quan revela la vertadera identitat d'Amadís (I, 9)⁸ com a recompensa per la victòria d'una de les primeres batalles a què s'enfronta. A més, serà missatgera de la carta que concilia la desavinença entre Amadís i Oriana i serà l'encarregada, juntament amb son germà Durín, de conduir l'heroi al castell de Miraflores on es reconcilia amb la princesa i consumen l'amor (II, 56). Com veiem, intervé en moments realment decisius de la trama.

Aquesta donzella esdevé un exemple de fidelitat femenina de consellera i missatgera. Com a diferència de les conselleres de Carmesina, direm que té

⁷ Vegeu la nota 6.

⁸ Amadís va ser abandonat en nàixer a la sort de les aigües d'un riu. Amb tot, salvà la vida en la mar quan un home que navegava en barca el trobà i el crià amb el seu fill. Des d'aleshores, l'anomenaren el Doncel del Mar per com se l'havien trobat. En el passatge a què ens referim, Oriana i la Doncella descobreixen una carta amagada enmig d'un tros de cera que anava en l'arca en què l'abandonaren de nadó i que ell havia regalat a Oriana. En trobar-la i llegir-la, descobriren tota la veritat.

molt més coneixement i mesura que Plaerdemavida i que no es veu embolicada en cap relació amorosa que faça trontollar aquesta dedicació, com li ocorre a Estefania. És per això que, amb ella, Oriana ja en tindria prou per a cobrir aquestes necessitats; amb tot, encara disposa d'unes altres companyes entre les quals destaca Mabilia.

Mabilia

Filla del rei Languines d'Escòcia, germana d'Agrajes i, per tant, cosina d'Amadís. És una de les confidentes d'Oriana que guarda més paral·lelismes amb Plaerdemavida en mostrar un temperament més llançat; de fet, serà la precursora de canvis d'actitud d'Oriana en la relació amorosa que la faran madurar. Per exemple, l'aconsella astutament perquè Oriana reclame a Amadís que no dissimule ja el seu amor per ella i que la tracte d'una altra manera més directa (IV, 120). La consola en moments tan importants com ara quan Arcaláus el Encantador, el major enemic d'Amadís, els fa creure a tots que l'ha mort i és ella qui adverteix que l'únic que li ha fet ha estat prendre-li les armes (I, 20). Finalment, representa el sentit comú que li falta a Oriana com a conseqüència del seu enamorament. De fet, la reprèn en desconfiar del jove cavaller, quan, per exemple, Amadís porta Briolanja⁹ a l'Ínsula Firme a intentar superar les proves màgiques (II, 59).

Arribats ací, tractarem les dues darreres parelles de l'estudi comparatiu. Aquestes, però, atenen més al segon criteri de la selecció que havíem explicitat al començament; recordem, personatges que, tot i no ser de l'òrbita immediata dels herois, hi intervenen en moments importants, però, sobretot, que ens oferisquen paral·lelismes entre les dues obres.

3.4. Cavallers de renom i ermitans: els miralls de l'heroi naixent

En aquesta nova comparació, presentem Guillem de Varoic, el comte anglès que inicia la novel·la martorellana i que aplega dues figures fonamentals que ací destaquem: d'una banda, encarna el bon cavaller capaç de fer grans gestes i de dirigir eficaçment la seua gent, mentre que, de l'altra banda, trobem —en la seua darrera etapa de la vida— les figures d'ermità i de conseller. Ambdues funcions es troben desglossades en personatges independents en l'*Amadís* que són, d'una banda, el rei Perión de Gaula (cavaller i rei) i els ermitans Andalod i Nasciano.

Així és: el comte de Varoic i el rei Perión manifesten uns grans dots cavallerescos amb gestions i estratègies de gran eficiència, si bé responen a diferents motius. En el cas del cavaller Guillem —a través de les grans gestes que deixà en

⁹ Més avant veurem qui és detalladament. Vegeu l'apartat 3.5.

l'imaginari folklòric i les llegendes que se'n contaven a les contrades angleses—, trobaríem un model per a Tirant que coneix les seues històries com a cavaller de renom; mentre que en el cas del rei Perió, pare d'Amadís, serviria més aïna per a palesar que el protagonista prové d'un alt llinatge i que no sols pertany a la reialesa, sinó que és hereu de la sang d'un dels més grans cavallers i millor persona honrada.

Quant al model de l'ermità, tant Guillem com Andalod il·lustren l'heroi en moments decisius de la seua vida. El primer instruirà el jove bretó en els preceptes de la cavalleria, cosa que li serà de gran importància, ja que havia de ser armat cavaller properament a Anglaterra i calia que tinguera uns principis teòrics, dels quals mancava. Per la seua banda, Andalod acull l'heroi a la Peña Pobre en un moment de davallada emocional¹⁰ i li farà costat amb consells per ajudar-lo a renàixer, fins al punt de crear-ne un nou cavaller: Beltenebros (II, 48).

Finalment, l'ermità Nasciano també comparteix un paper important amb Guillem i és el fet d'intervenir en la fi d'una guerra, encara que en divergeixen quant al *modus operandi*. Guillem abandona els hàbits per a posar-se de nou l'armadura i, amb enginy i destresa, allibera Anglaterra del rei moro (cap. 6-25), mentre que Nasciano opta per la via del diàleg cristià per aconseguir la pau, en què revela al rei Lisuarte, oponent d'Amadís en la guerra, que la seua filla havia estat casada en secret amb aqueix valeros cavaller i que el joveçà Esplandián¹¹ que ell coneixia no era sinó el fruit del seu amor sincer (IV, 113), cosa que posava fi a la desavinença. Aquesta figura, al capdavant, acull la funció d'oferir als nous cavallers la saviesa i l'experiència que han adquirit al llarg de la seua vida i que, en l'etapa contemplativa, procuren difondre com el llegat respon preuat.

Com ja hem avançat, aquesta parella que acabem d'exposar respon al criteri del paralelisme, de la mateixa manera que ho fan les nostres últimes protagonistes.

3.5. Les segones dames: la fidelitat posada a prova

Ací ens trobem al capdavant del prototipus de donzella que, en algun moment de la història, se sent atreta pel protagonista, el cor del qual o ja està reservat a la seua princesa, o bé no està destinat a satisfer la seua demanda amorosa.

Martorell ens en presenta dues. Una de primera que simbolitza el primer acostament de Tirant a una dama, la bella Agnès de la cort d'Anglaterra, que, en aquesta ocasió, ocorre abans de conèixer Carmesina i sense cap més repercussió que una justa per un fermall (cap. 60-68). Mentre que la segona és Maragdina,

¹⁰ Oriana s'assabenta, pels comentaris equivocats d'un nan amic d'Amadís, que el jove cavaller serveix, més amb estima que amb cavalleria, la bella Briolanja. Davant d'això, Oriana s'enfada i li envia una lletra on li manifesta el seu descontent i la fi a tota mena d'amistat amb ell. Aleshores, Amadís entra en una crisi profunda i deixa els seus companys d'aventures per a retirar-se i fer penitència. És així com troba la Peña Pobre i coneix l'ermità Andalod (I, 40 - II, 48).

¹¹ Fill d'Amadís i Oriana del qual tampoc es coneixia públicament la procedència.

reina de Tremissèn, qui, *a posteriori* de l'inici de la relació dels protagonistes, manifesta explícitament el seu amor a Tirant, estima que el jove desmereix per a emparellar-la amb el rei Escariano que la requeria (caps. 309-333).

Pel que fa a aquesta figura en l'*Amadís*, la trobem encarnada per Briolanja, que demana els serveis de l'heroi per a recuperar el regnat que li havien pres. Aquesta dama, però, anirà més enllà que les proposades per Martorell, ja que salvarà el cavaller d'unes justes perilloses,¹² li manifestarà el seu amor incondicional diverses vegades (I, 21 i 40), serà servida per ell en diverses ocasions, superarà la prova màgica dels lleials amadors incitada per Amadís (II, 63), coneixerà directament Oriana i acabarà emparellada amb Galaor (un dels germans del protagonista). Quasi res. Com veiem, manté un gran contacte amb Amadís, el qual no fa sinó admirar-la com a senyora, sense sobrepassar, això sí, la línia de l'amor que només ha flanquejat Oriana la Sin Par.

Ara bé, malgrat el rebuig dels cavallers a aquestes propostes sentimentals, no hi ha cap mena de dubte que esdevindran grans dames per les quals els herois, seguint els preceptes de l'orde de cavalleria, combatran a mort per a dignificar-les.

Finalment, podem resoldre que aquest model de personatge aconsegueix una doble funció per com és representat i el que implica. Segons hem vist, posa a prova la fidelitat de l'heroi cap a la seua veritable estimada i en reforça l'amor i el record cap a ella; mentre que, per la seua banda, seran motiu de gelosia i de patiment per part de les princeses. Aspectes que, plegats, no fan sinó demostrar i accentuar la puresa de l'amor cortesà de les parelles protagonistes.

4. CONCLUSIONS

Malgrat el nombre modest de personatges secundaris que hem analitzat en el present treball, ja són suficients per a afirmar com les dues obres comparteixen una sèrie de figures literàries, cosa que ens ha permès d'establir uns paral·lelismes, però també unes oposicions, que és, en definitiva, el que buscàvem.

En primer lloc, allò que més ens ha cridat l'atenció és que podem extraure uns prototipus de personatges secundaris segons la funció que desenvolupen en la història, sobretot a partir de la relació que tenen amb els protagonistes principals, és a dir, els cavallers que donen nom a les novel·les i les seues estimades.

En aquest sentit, hem trobat figures molt properes al protagonista i, per tant, bastant influents —no debades la nostra tria anava en aqueixa direcció—. D'una banda, destaquem l'existència de missatgers i consellers tant femenins com masculins que faran costat a l'heroi i a la seua senyora. Així, Diafebus i Gandalfin comparteixen funcions amb Estefania, Plaerdemavida, la Doncella de

¹² Amadís havia estat enganyat per cavallers de la cort de Briolanja que l'atacaren en multitud i sense pietat. Salvà la vida gràcies a ella, que féu soltar dos lleons perquè s'encarregaren dels mals cavallers i el jove heroi poguera escapar de l'atac tan despietat que rebia (I, 21).

Dinamarca i Mabilia; i, donades les circumstàncies, fins i tot es trobaran realitzant els mateixos encàrrecs (I, 14):

Gandalín acordó, por ir más encubierto, de se ir a pie, y assí lo hizo, y llegando a la villa, fuese al palacio del Rey, y no estuvo aí mucho tiempo que vio la Donzella de Denamarca, que no hazía sinó ir y venir. Él se llegó a ella y saludóla, y ella a él, y católo más y vio que era Gandalín, y díxole:

—Ay, mi amigo, tú seas muy bien venido; ¿y ónde es tu señor? (378)

Amb tot, tindran uns altres afers ben diferents com a conseqüència de les restriccions que el mateix sexe els imposa al si d'una societat medieval en què el paper de la dona i de l'home estava clarament marcat. És per això que els amics dels cavallers (que esdevindran companys d'armes) s'allunyanen, quant a funcions, de les donzelles esmentades (que acompanyaran les seues senyores en qüestions cortesanes).

Això és el que podem extraure directament quant a aquests personatges tan propers als protagonistes, però implícitament, i per damunt de tot això, amb les diferències i les semblances incloses, resulta que aquest aplec de personatges secundaris complirà una tasca bàsica i fonamental i és que representarà unes qualitats de les quals el cavaller i la seua estimada no disposen com puguen ser la paciència, la saviesa, l'habilitat, el seny o l'empenta. Seran, dit d'una altra manera, un segon parell d'ulls que accentua el realisme en presentar els protagonistes, senzillament, imperfectes. També podríem remarcar que molts són parents¹³ del cavaller i la princesa, un parentesc sense cap rellevància en l'*Amadís*, però amb un pretext ben definit en el *Tirant* per la consolidació dels lligams entre Occident i Orient que suposava l'enllaç de les diferents parcelles (Alemany).

D'una altra banda, recordem que l'emperador de Constantinoble i el rei Lisuarte, als quals serveixen els cavallers, ens aporten el patró del monarca maldestre en aquestes històries. Aquest prototipus de personatge, que és presentat de manera que emfatitze la seua poca traça, respon, com hem vist, a motius diferents en les dues obres. En el lloc oposat, trobem els cavallers i els ermitans que esdevenen tot un model per als protagonistes i, tot i que tenen una intervenció moltíssim més escassa que els reis, les seues accions són d'una veritable rellevància en la història i en l'esdevenidor dels herois. En darrer lloc, hem comprovat com es posa a prova el cor i la fidelitat del protagonista amb l'aparició d'unes donzelles molt peculiars que atiaran les flames de l'amor, i que no per això seran objecte de fets cavallerescos.

Comptat i debatut, si volem realçar alguna cosa és que assistim a una compartició de figures i d'elements fruit de la naturalesa de la llavor artúrica que tenen les obres *Tirant lo Blanc* i *Amadís de Gaula*. Amb tot, i com ja hem deixat en-

¹³ Recordem: Diafebus, Estefania, Agrajes i Mabilia són cosins de Tirant, Carmesina i Amadís, respectivament.

treveure, l'obra de Montalvo presenta un tractament més folklòric i menys aprofundit en la traça dels personatges, els actes dels quals semblen més aïna un pont de suport per a l'engrandiment de les armes. Mentre que, per contra, en l'obra de Martorell, els personatges, que presenten un tractament amb més matisos, estan imbuits d'una coparticipació en raons d'estat —a banda dels fets cavallerescos— i les seues accions, per tant, tenen un rerefons implícit i perfectament premeditat pels mateixos personatges.

JOAN IGNASI SORIANO ASENSIO
UNIVERSITAT D'ALACANT

REFERÈNCIES

- ALEMANY, Rafael. «Els amors dels parents de Tirant amb les parentes de Carmesina». *Tirant (Butlletí informatiu i bibliogràfic)* 11 (2008): 5-18.
- AVALLE-ARCE, Juan Bautista. «*Amadís de Gaula-Tirant lo Blanc: Tirant lo Blanc-Amadís de Gaula*». *Actes del Symposium "Tirant lo Blanc" (Barcelona, 1990)*. Barcelona: Quaderns Crema, 1993. 7-19.
- . «*Tirant lo Blanc, Amadís de Gaula* y la caballeresca medieval». *Studies in Honor of Summer M. Greenfield*. Lincoln (Nebraska): Society of Spanish and Spanish-American Studies, 1985. 17-31.
- BELTRAN, Rafael. «*Tirant lo Blanc*», de Joanot Martorell. Madrid: Síntesis, 2006. *Historia de la Literatura Universal* 6.
- CACHO BLECUA, Juan Manuel. «El amor en el *Tirant lo Blanc*: Hipòlit y la Emperadriu». *Actes del Symposium «Tirant lo Blanc» (Barcelona, 1990)*. Barcelona: Quaderns Crema, 1993. Assaig 14. 133-169.
- FONT I PRADES, M. Mercè. «D'Anglaterra a Constantinoble: un recorregut pels personatges femenins del Tirant lo Blanc». *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx, 1991)*. Ed. a cura de Rafael Alemany Ferrer. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Universitats d'Alacant, de València i Jaume I de Castelló, 1993. 131-145.
- GALLEGO RUIZ, Mari Cruz. «Estudio de los personajes en *Tirant lo Blanc*». *Espéculo. Revista de estudios literarios* 33 (2006). <<http://www.ucm.es/info/especulo>>
- GONZÁLEZ, Eloy R. «Tipología literaria de los personajes en el *Amadís de Gaula*». *Nueva Revista de Filología Hispánica* 39 (1991): 825-864.
- GRACIA, Paloma. «El *Amadís de Gaula* entre la tradición y la modernidad: Briolanja en la Ínsola Firme». *Libros de caballerías (de «Amadís» al «Quijote»)*. *Poética, lectura, representación e identidad*. Ed. a cura d'Eva Belén

- Carro, Laura Puerto i María Sánchez. Salamanca: Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas i Sociedad de Estudios Medievales y Renacentistas, 2002. Publicaciones del SEMYR 3. 135-145.
- HARO CORTÉS, Marta. «La mujer en la aventura caballeresca: dueñas y doncellas en el *Amadís de Gaula*». *Literatura de caballerías y orígenes de la novela*. Ed. a cura de Rafael Beltrán. València: Universitat de València, 1998. Col·lecció oberta 47. 181-217.
- LUCÍA MEGÍAS, Juan Manuel i María Carmen MARÍN PINA, ed. *Amadís de Gaula: quinientos años después. Estudios en homenaje a Juan Manuel Cacho Bleca*. Alcalá de Henares: Centro de Estudios Cervantinos, 2008.
- MARTORELL, Joanot [Martí Joan de Galba]. *Tirant lo Blanch*. Ed. a cura d'Albert Hauf. Vol. I. València: Tirant lo Blanch, 2005.
- PASTOR CUEVAS, María Carmen. «Tipologías del ermitaño: ficcionalización y función en los libros de caballerías hispánicos (*Zifar*, *Amadís*, *Tirante el Blanco*)». *Actas IV Congresso de la Associação Hispânica de Literatura Medieval*. Vol. IV, 2. Ed. a cura d'Aires A. Nascimento i Cristina Almeida Ribeiro. Lisboa: Cosmos, 1993. 35-40.
- RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí. *Amadís de Gaula*. Ed. a cura de Juan Manuel Cacho Bleca. 3a ed. Madrid: Cátedra, 1996.
- SORIANO ASENSIO, Joan Ignasi. «Les relacions entre el *Tirant lo Blanc* i l'*Amadís de Gaula*: primeres notes per a un estat de la qüestió». *Tirant (Butlletí informatiu i bibliogràfic)* 12 (2009): 167-173.